

ФОРМУВАННЯ УМІНЬ САМОСТІЙНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті розглядаються особливості самостійної навчальної діяльності студентів вищих навчальних закладів та передумови її ефективності. З урахуванням компонентів навчальної діяльності виокремлено групи умінь самостійної навчальної діяльності студентів, а саме: уміння цілепокладання, проектувальні, процесуальні, контрольні – оцінні уміння.

Постановка проблеми. Спрямованість України на входження у Європейський науковий і освітній простір зумовлено необхідністю поліпшення міжнародної співпраці, підвищення рівня мобільності, працевлаштування студентів у Європейському чи міжнародному ареалі, міжнародної конкурентоспроможності закладів вищої освіти [1]. Це, у свою чергу, призводить до необхідності забезпечення високої якості навчального процесу у вищих навчальних закладах, спрямованості його на розвиток таких особистісних і професійних рис майбутнього фахівця, які сприяють самостійній діяльності, успішній адаптації в нових соціально-економічних умовах.

До чинників, що зумовлюють велике значення самостійної навчальної діяльності в сучасних умовах модернізації вищої освіти відносять, насамперед, швидке зростання обсягу нової інформації, відповідне застарівання знань, підвищення суспільних, соціальних, практичних вимог до випускників вищих навчальних закладів, підготовки фахівців, які повинні мати широку теоретичну і практичну підготовку, високу професійну культуру та ерудицію, вміють самостійно обирати шляхи і засоби у вирішенні поставлених завдань.

Відтак, одним із провідних шляхів вирішення цих проблем є набуття студентом вищого навчального закладу умінь цілеспрямованої, зосередженої, інтенсивної самоосвітньої навчальної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема самостійної навчальної діяльності учнів та студентів присвячено чимало досліджень. Зокрема, наукові праці О.Абдуллої, С.Архангельського, В.Бондаревського, З.Вологодської, Б.Єсипова, У.Жарової, І.Ільєсова, В.Козакова, І.Лернера, М.Махмутова, О.Нільсон, П.Підкасистого, А.Усової та інших науковців.

На думку вчених, самостійна навчальна діяльність як складне, поліструктурне утворення навряд чи може отримати одномірне, однозначне визначення [2, с.32]. Аналіз наукової та методичної психолого-педагогічної літератури дозволяє виокремити різноманітні її аспекти розгляду, а саме, як:

- різноманітні види індивідуальної, групової чи колективної навчальної діяльності, яка здійснюється на заняттях або вдома за завданням учителя, під його керівництвом, але без його безпосередньої участі [3, с.297];

- пізнавальну діяльність студентів, що планується, організаційно та методично спрямовується викладачем, але здійснюється без його прямої допомоги, що має своєю метою досягнення конкретного результату [2, с.33];

- активну діяльність учнів, що організовується вчителем та спрямовується на досягнення запланованої дидактичної мети у спеціально відведений для цього час [4, с.309];

- організовану самим учнем, залежну від його пізнавальних мотивів, здійснену у найзручніший для цього час, контрольовану ним навчальну діяльність [5, с.50];

- внутрішню психічну діяльність, яка здійснюється суб'єктом навчання під керівництвом викладача для досягнення поставленої мети [6, с.339].

Проте на сьогодні недостатньо досліджень, у яких висвітлювались би питання формування умінь самостійної діяльності студентів вищих навчальних закладів, зокрема

технічних.

Отже, **мету статті** ми вбачаємо у визначенні основних груп умінь самостійної навчальної діяльності, які необхідно сформувати у студентів вищих технічних навчальних закладів для успішного навчання, професійної діяльності та побудови кар'єри.

Виклад основного матеріалу дослідження. Різноманітність тлумачень самостійної навчальної діяльності пов'язано, на нашу думку, з її багатофункціональністю, складністю структури, двобічним характером організації та здійснення.

Проаналізувавши наведені вище думки про поняття і сутність самостійної навчальної діяльності, можна стверджувати, що спільним у всіх тлумаченнях є:

- здійснення управління самостійною діяльністю: безпосереднє управління нею вчителем або викладачем («під керівництвом», «під контролем»); опосередковане («за завданнями», «без особистої участі»); самоуправління;

- необхідність застосування розумових і (або) фізичних зусиль для досягнення мети, виконання завдань;

- формування або наявності активності суб'єкта навчання;

- формування, набуття, удосконалення учнем або студентом необхідної сукупності знань, умінь, навичок.

Отже, самостійна навчальна діяльність – це активна, цілеспрямована, керована та самокерована пізнавальна діяльність, що здійснюється студентом в аудиторний та поза аудиторний час на основі позитивної мотивації до опанування майбутньою спеціальністю і сприяє формуванню необхідних професійних якостей та знань, умінь, навичок.

Відтак, передумовами самостійної навчальної діяльності є наявність:

- мети, що стимулює до цілеспрямованої, змістовної навчально-пізнавальної діяльності;

- інтересів, мотивів і мотивації до навчально-пізнавальної та майбутньої професійної діяльності;

- активності у навчально-пізнавальній діяльності, зосередженості до опануванні основ майбутнього фаху;

- соціально-психологічної готовності до навчально-пізнавальної діяльності.

Здійснення самостійної навчальної діяльності, як і будь-якого іншого виду діяльності, вимагає сформованості відповідних умінь у студентів. Причому чим вищий рівень сформованості цих умінь, тим вищий рівень здійснення самостійної навчальної діяльності.

У своєму дослідженні О.Поцулко зазначає, що для успішної організації самостійної роботи студенти повинні: регулярно планувати самостійну роботу як різновид пізнавальної діяльності за допомогою причинно-наслідкового зв'язку та методів логіки доказу; виділяти головне суттєве, головне і відкинуте одиничне, другорядне; мотивувати теоретичні завдання та практичні вправи; адаптуватися до інноваційних методів та методик у самостійного засвоєнні теоретико-прикладних знань, володіти новітніми інформаційними технологіями та виробляти навички інтелектуальної роботи із спеціалізованою інформацією; бути готовими до відповідальності, керівництва та взаємодії [7, с.134].

В.Дармограй визначає особливості самостійного учіння студентів та виокремлює компоненти умінь, необхідних для розвитку здатності особистості самовизначатися в нових умовах, самостійно реалізувати себе в педагогічній діяльності, а саме: мотиваційно-орієнтаційний, організаційно-адаптаційний, змістовно-операційний компонент, компонент ініціативи, аналітико - оцінний компонент [8].

П.Підкасистий, В.Коротяєв уміння самостійної навчальної діяльності пов'язують із методами навчання. Науковці зазначають, що зміст загальних і специфічних методів пізнання тих чи інших явищ у педагогічних цілях може бути виокремлено, чітко окреслено колом способів, прийомів, умінь і навичок, які найбільш значущі як з дидактичної, так і гносеологічної точок зору [9, с.32]. Далі автори вказують, що методи чуттєвого і

раціонального пізнання характеризуються різними вміннями.

Л.Жарова пов'язує формування умінь самостійної навчальної діяльності із використанням різноманітних засобів навчання.

На нашу думку, доцільною є точка зору вчених [10], які зазначають, що при вивченні кожного предмета студенту важливо не тільки засвоїти навчальний матеріал, а і оволодіти культурою розумової праці, досвідом творчої діяльності, у зв'язку з чим, розділяють дві групи умінь.

До першої групи вони відносять специфічні вміння, які є основою професійних. Ці вміння можна назвати специфічно предметними, оскільки вивчаючи певний навчальний предмет, студент оволодіває істинами наукового знання за допомогою специфічних методів пізнання цих істин, і ці методи відносяться до відповідних галузей наукових знань: математичних, фізичних, технічних, конструкторських і т. ін.

До другої групи віднесені загальнопізнавальні вміння, володіння якими необхідне для опанування різних галузей наукового знання, а саме: читати з різною метою, працювати з першоджерелами, користуватися книгою як знаряддям праці, шукати необхідну інформацію, користуватися довідником, конспектувати, складати картотеку і користуватися нею, виділяти головне, слухати, вести полеміку, аргументовано відстоювати свою точку зору, коротко і стисло викладати думки, логічно мислити, систематизувати і класифікувати явища, бачити і розуміти причини і наслідки процесу виникнення того чи іншого явища природи (суспільства), аналізувати факти, робити узагальнення і висновки, самостійно ставити завдання і т. ін.

Аналіз наведених вище класифікацій умінь самостійної навчальної діяльності відображають дискусійність цієї проблеми.

Практика організації самостійної навчальної діяльності у вищому навчальному закладі свідчить, що студенти використовують вміння, вироблені ними під час навчання у школі. А цих умінь самостійної навчальної діяльності виявляється недостатньо для успішного навчання у ВНЗ, зокрема технічному.

Не заперечною є думка, що рівень і якість вищої технічної освіти та науки є провідними у прогресі людства, його технічній і культурній революції.

Третій Всесвітній конгрес інженерної освіти (Великобританія, м. Портсмут, 25-27 вересня 1992р.) сформулював основні вимоги до інженерів:

- професійна компетентність;
- сформованість особистої та професійної відповідальності, що ґрунтується на екологічному мисленні, загальнолюдських цінностях і моралі;
- готовність до аналізу й оцінки проблем, завдань, ситуацій до прийняття рішень;
- комунікативна готовність – знання як мінімум однієї іноземної мови, володіння літературною усною і письмовою мовою, вміння скласти документи, що обов'язково входять у поле професійної діяльності, комп'ютерна грамотність, володіння сучасними засобами зв'язку;
- готовність і прагнення до усвідомленого постійного особистісного і професійного вдосконалення, підвищення кваліфікації.

Ці вимоги є підтвердженням важливості організації повноцінної, якісної самостійної навчальної діяльності студентів, яка повністю повинна відповідати особливостям навчально-виховного процесу в вищих технічних навчальних закладах.

У сучасних умовах оновлення всіх сфер суспільного, економічного, політичного життя українського суспільства випускник вищого навчального закладу повинен володіти як теорією власної професійної діяльності, так і великою кількістю умінь, які сьогодні розглядаються як один із критеріїв оцінки професійної готовності майбутнього фахівця.

Отже, у цілісній системі підготовки майбутнього фахівця самостійна навчальна діяльність має формувати як професійно значущі вміння, так і вміння, що надають

можливість успішно навчатися, здійснювати постійне самовдосконалення, саморозвиток протягом життя.

З огляду на особливості самостійної навчальної діяльності, всі уміння, які необхідно сформулювати у студентів ВНЗ, можна згрупувати за компонентами навчальної діяльності.

Отже, ми визначаємо такі групи умінь: уміння цілепокладання, проектувальні, процесуальні, контрольні – оцінні.

До складу умінь цілепокладання входять:

- уміння самостійно визначати мету та планувати власну навчальну діяльність;
- підтримувати позитивні мотиви щодо здійснення самостійної навчальної діяльності;
- розвивати навчальну та професійну мотивацію;
- виокремлювати сенс у певній навчальній діяльності;
- уміння визначати мету і завдання вивчення конкретної навчальної дисципліни.

Група проектувальних умінь складається з:

- умінь контролювати власну навчальну діяльність;
- умінь створювати умови для успішної самостійної навчальної діяльності;
- уміння скоординувати план власної навчальної діяльності;
- уміння оптимізувати власне навчальне навантаження;
- умінь визначати, які уміння необхідно сформулювати, розвивати та навчитись використовувати для успішної самостійної навчальної діяльності;
- умінь визначати, які професійні якості необхідно в себе розвивати для успішної майбутньої діяльності;

- умінь відбирати та конструювати способи, засоби власної навчальної діяльності;
- уміння моделювати процес досягнення мети, результат навчальної діяльності.

До процесуальних умінь відносимо:

- уміння обґрунтовувати вибір інформації, здійснити їх аналіз і оцінку;
- уміння визначати провідні ідеї, концепції, наукові підходи у навчальному матеріалі;
- уміння конспектувати, складати тези, опорні схеми, таблиці;
- уміння ставити питання;
- уміння аргументувати свої думки;
- уміння робити висновки, узагальнення;
- уміння застосовувати теорію на практиці;
- уміння визначати шляхи вирішення проблем;
- уміння структурувати власну навчальну діяльність;
- уміння управляти своїм емоційно-психологічним станом;
- уміння будувати відносини на основі емпатії;
- уміння організувати дослідження;
- уміння здійснювати фасилітацію.

До контрольних-оцінних відносимо такі уміння:

- рефлексувати підстави для власної навчальної діяльності;
- самооцінки;
- самоконтролю;
- самоаналізу;
- визначати критерії оцінки результатів вивчення навчальних дисциплін;
- на основі оцінки, аналізу власного пізнавального процесу вносити корективи та удосконалювати його;
- визначати власні утруднення у навчальній діяльності та долати їх.

Висновки та перспективи. Аналіз наукової та методичної психолого - педагогічної літератури і практики навчання у вищому навчальному закладі доводить, що для успішного опанування майбутньою професією студентам необхідно володіти сукупністю умінь самостійної навчальної діяльності. Оскільки труднощі набуття вищої технічної освіти

студентами зумовлено об'єктивними чинниками, потребує дослідження питання сформованості умінь здійснювати ними самостійну навчальну діяльність.

Подальші перспективи дослідження ми вбачаємо у визначенні психолого - педагогічних умов та розробці комплексу засобів ефективного формування умінь самостійної навчальної діяльності у студентів вищих технічних навчальних закладів.

Література:

1. Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник / За редакцією В.Г. Кременя. Авторський колектив: М.Ф.Степко, Л.Я.Болюбаш, В.Д.Шинкарук, В.В.Грубінко, І.І.Бабін. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 384с.
2. Пидкасистый П.И., Пасекунов А.Е. Навыки самообразования – важная цель обучения // Вестник высшей школы, 1987. - №4. – С.31-34.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник.–К.: «Либідь», 1997. – 367с.
4. Педагогика: Уч. пособие для студентов пед. вузов и пед. колледжей / Под ред. П.И. Пидкасистого. – М.: Рос. Пед. агентство, 1996. – 604с.
5. Буряк В. Самостійна робота як вид навчальної діяльності школяра // Рідна школа. – Вересень, 2001. – С.49-51.
6. Мархева О.Є. Самостійна робота студентів – майбутніх вчителів іноземної мови – як засіб формування іншомовної комунікативної компетенції // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб. наук. пр. / Редкол.: Т.І. Сущенко (відп.ред.) та ін. – Київ – Запоріжжя. – 2004. – Вип. 33. – С.338-342.
7. Поцулко О.А. Особливості самостійної роботи студентів в умовах переходу до модульних технологій навчання // Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, 25-28 вересня 2006р., м. Ялта. – Зб. статей: Ч.1. – Ялта: РВВ КГУ, 2006. – С.131-136.
8. Дармограй В.М. Компоненти умінь самостійного учіння студентів // Гуманізація навчально-виховного процесу: Збірник наукових праць. Випуск XXII. / За загальною редакцією В.І.Сипченка. – Слов'янськ: Видавничий центр СДПУ, 2004. – С.89-93.
9. Пидкасистый П.И., Коротлев В.И. Самостоятельная деятельность учащихся в обучении. – М., 1978. – 77с.
10. Гроздева В.И., Недзельская Р.И., Зотова И.К. и др. Пути совершенствования умений и навыков самостоятельной работы студентов. – М.: НИИВШ, 1982. – 40с.

В статье рассматриваются особенности самостоятельной учебной деятельности студентов высших учебных учреждений и условия её эффективности. С учетом компонентов учебной деятельности выделены группы умений самостоятельной учебной деятельности студентов, а именно: умение целеполагания, проектировочные, процессуальные и контрольно-оценочные.

The article deals with the features of independent educational students' activity in high technical educational schools and the condition of its efficiency. The groups of independent educational activity students' skills are singled out considering the components of educational activity, such as: purposefulness skills, project work skills, process and assessment skills.